

Yeni Afyon Müzesi'nin Kamusalılık Bağlamında Değerlendirilmesi

Yasemin DEMİREL ŞEN*

Öz

Kamusal mekân ülkemizde kamu ile ilişkili mekânlar olarak algılsa da dünya geneli kullanımına bakıldığında her kesimden kentlinin bir arada olup kültürel ve sosyal aktarımlarda bulunabilecekleri mekânlar olarak tariflenebilir. Müzeler ise günümüzdeki anlamıyla kente ve kentliye ait somut ve soyut kavramları bünyesinde barındıran kamusal mekânlardır. 17. yüzyıldan bugüne dek hem fiziksel anlamda hem de içerik anlamında değişim göstererek ve gelişerek var olan müzeler bugün depolama ve sergi işlevinden çok farklı bir noktadadır. Bulduğumuz yüzyılda sergi ve depolama gibi mevcut ve eski işlevlerine ilave olarak tiyatro, atölye, konser, çocuk ve eğitim mekanlarını da barındıran müzeler kimi zaman çağdaş müze olarak da nitelendirilmekte olup kentlinin kamusal anlamda pek çok ihtiyacına cevap verir niteliktedir. Bu anlamda da müzeler kentler ve kentliler adına önem taşımaktadır.

Ülkemiz için bir röper noktası niteliği taşıyan Afyon kenti çevre yolu üzerinde bulunan Yeni Afyon Müzesini kamusalılık bağlamında ele almak bu çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak ülkemizde müzecilik tarihi hatırlatılmış ve müzeciliğin kamusallaşma serüvenindeki etken tarihlerine değinilmiştir. Çalışmanın devamında Afyon kentinin tarihsel süreçte müzeleri ve Yeni Afyon Müzesi hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Yeni Afyon Müzesi çevresel ve mimari faktörler çerçevesinde Afyon kentinde tarihsel süreçte var olan eski müzelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme müzenin mimari olarak ele alınmasını, eski müzelerle karşılaştırılmasını, çevre yapılar ve alanlar ile olan ilişkisini ve güncel kamusal kullanımını kapsamaktadır. Müze binasının yeni olmasıyla birlikte mekânsal olarak içerdiği potansiyeller üzerinden kamusalılığının artırılmasına yönelik öneriler sunulmuş ve literatüre katkı sağlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye'de müzecilik; Kamusalılık; Kamusal mekan; Çağdaş müze; Afyon Müzesi.

* Araştırma Görevlisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı, yasemindemirel@gmail.com, ORCID ID: [0000-0003-2340-4537](https://orcid.org/0000-0003-2340-4537)

Evaluation of the New Afyon Museum in the Context of Publicity

Yasemin DEMİREL ŞEN*

Abstract

Although public spaces are perceived as public-related spaces in our country, when we look at their use around the world, they can be described as spaces where citizens from all walks of life can come together and engage in cultural and social transfers. Museums, in their current sense, are public spaces that embody concrete and abstract concepts of the city and its citizens. Museums, which have existed by changing and developing both physically and in terms of content since the 17th century, are today at a very different point from their storage and exhibition functions. In our century, museums, which host theatres, workshops, concerts, children's and education venues in addition to their current and old functions such as exhibition and storage, are sometimes described as contemporary museums and meet many public needs of the citizens. In this sense, museums are important for cities and their citizens.

The content of this study is to consider the New Afyon Museum, located on the ring road of Afyon city, which is a landmark for our country, in the context of publicity. In this context, first of all, the history of museology in our country is reminded and the effective dates in the publicization adventure of museology are mentioned. In the continuation of the study, information is given about the historical museums of Afyon city and the New Afyon Museum. Finally, the New Afyon Museum was evaluated comparatively with the old museums that existed in the city of Afyon throughout history within the framework of environmental and architectural factors. This evaluation covers the architectural consideration of the museum, its comparison with old museums, its relationship with surrounding structures and areas, and its current public use. Although the museum building is new, suggestions have been made to increase its publicity through its spatial potentials and a contribution to the literature has been made.

Keywords: Museology in Turkey; Publicity; Public space; Contemporary museum; Afyon Museum.

* Research Assistant, Afyon Kocatepe University, Afyon Vocational School, Architectural Restoration Program, yasemindemirel@gmail.com, ORCID ID: [0000-0003-2340-4537](https://orcid.org/0000-0003-2340-4537)

GİRİŞ

Kamusallık kavramına bakıldığında ülkemizde devletle ilişkili mekanlar olarak algılansa da Habermas bu kavramı toplumsal alan olarak nitelendirmiştir. Bu bağlamda toplumsal alan ve toplumun pek çok kesiminin kullanabileceği alanı kamusal olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Bir kentte insanların bir araya gelerek sosyalleştiği, iletişim kurduğu ve kültürel etkileşimde bulunduğu kamusal alanlar; çocuk parkları, çarşılar, alışveriş alanları, meydanlar, caddeler, eğlence ve spor alanları, kültür merkezleri, tiyatrolar ve müzeler olarak tanımlanabilir. Kamusal alanlar ve mekanlar çevresi ve fiziki yapıları ile insanlarda aidiyet duygusunu artırmakta olup modern toplum kuramlarında toplumun ortak yararına yönelik düşünce ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği toplumsal etkinlik alanına işaret etmek amacıyla da kullanılan bir kavramdır (Özbek, 2004). Toplumun pek çok kesiminin kullanabildiği alan veya yapılardan biri olan müzeleri bu bağlamda ele alarak mimari ve çevresel faktörler çerçevesinde kamusalını irdelemek bu çalışma için yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Müze kavramı soyut veya somut miraslarımızı koruyan, araştıran, sergileyen ve gelecek nesillere ileten; halka ve her yaşta kullanıcıya açık kurumlar olarak nitelendirilebilir. Genel anlamda müze kavramı da geçmişten günümüze tarihi, bilimsel, sanatsal veya kültürel değeri olan nesnelere depolandığı ve sergilendiği bina olarak tanımlanabilir. Bir diğer tanıma göre de müze kavramı; bilimsel, sanatsal, kültürel, tarihsel açıdan önemli insan yapımı olan veya olmayan nesnelere toplayıp bakım ve korumasını yapan kurumsal enstitülerdir (De Rojas ve Camarero, 2008; Classen, 2007; Falk ve Dierking, 2000; Bennett, 1995; Greenhill, 1992). Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için müze eski eserlerin depolanması anlamında olsa da çağdaş müzecilikte müze bir eğitim aracı niteliğinde olup milli kültüre ait öğeleri gelecek kuşaklara aktarma görevini de üstlenmektedir. Bu bağlamda çağdaş müzecilik kavramının yalnızca eser sergi alanı olarak değil kamusal olarak da ele alınması gerekmektedir.

Kamuya açık ilk müze 1683 yılında İngiltere’de kurulmuştur. Türkiye’de ise müzecilik faaliyetlerine eski eserlerin depolanması amacıyla bu tarihten iki yüz yıl sonra başlamıştır. Osmanlı Dönemi’nde ülkenin siyasi ve ekonomik açıdan zor durumda olması toplumun koruma kavramına karşı bilincinin az olmasına neden olmuştur. Bu dönemde koruma mevzuatının yürürlüğe girmesine dek geçen sürede pek çok kültür hazinesi yabancı ülkelere taşınmış ve yitirilmiştir (Önge, 2018). Osmanlı sürecinde eski eserlerin korunması anlayışı ilk olarak 1846 yılında Damat Ahmet Fethi Paşa tarafından eski silahların Aya İrini kilisesinde toplatılarak Mecma-ı Asar-ı Atika ve Mecma-ı Ešliha-ı Atika adlarıyla iki müze bölümü oluşturulmasıyla başlamıştır (Öz, 1948) ve müzecilik faaliyetleri 1. Dünya Savaşı’na dek devam etmiştir. 1. Dünya Savaşı sürecinde dahi müzecilik korunarak geliştirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze dek geliştirilen müzeciliğin ülkemizde modern anlayışa göre ilk faaliyetleri eserlerin kendi tarihi ve çevresi içinde muhafaza edilerek sergilenmesi ile bilimsel ve turistik bir merkezin oluşturulması denemesi Osmaniye Karatepe’de gerçekleştirilmiştir (BCA 114-721-4). 1961 yılında Eski Eserler ve Müzeler Komitesi Türkiye’de bulunan müze çeşitlerini şu şekilde listelemiştir: Arkeoloji Müzeleri, Etnografya Müzeleri, Devrim Müzeleri (TBMM vb.), Anıt Müzeler (Anıtkabir), Müze Evler (Ziya Gökalp Müzesi), Tarih ve Sanat Müzeleri (Topkapı Sarayı Müzesi), Müze Anıtlar (Ayasofya), Millî Savunma Bakanlığı’na bağlı müzeler (Askeri Müze), Belediye Müzeleri, Sağlık Müzesi ve az sayıda özel müze bulunmaktaydı (Özer, 2023). Günümüze dek bu müzelere ilave müzeler yapılmış ve modern anlayışta müze kavramı önem kazanmıştır. 2006 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde Bilgi Teknolojileri ve Proje Geliştirme Şubesi kurularak müzelerdeki görsel ve envanterlerin dijital ortama aktarılarak merkezi bir sistem üzerinden takip ve kontrollerinin yapılması hedeflenmiştir. 5225 sayılı kanun ile taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması adına kültür yatırımcısı kişilere tahsis edilmesinin önü açılarak özel müzeler ve kültür merkezlerinin yaygınlaşması sağlanmıştır. 5226 sayılı kanun ile de Ulusal Müze oluşturma çalışmalarına başlanarak 23 Müze Müdürlüğü’nün Ulusal Müze Başkanlığı kapsamına alınması gerçekleşmiştir (Özer, 2023). Bu sayede çağdaş ve daha katılımcı bir müzecilik bakış açısının Türkiye’de uygulanması amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı 2023 yılında açılışı yapılarak ziyarete açılan yeni Afyon Müzesi'ni kamusalılık bağlamında değerlendirmektir. Bu değerlendirme müzeyi bağlam, mimari, iç mimari ve peyzaj konularında ele almaktadır. Çalışma kapsamı yeni Afyon Müzesi ve çevresi olup çalışmanın değerlendirme kısmında Afyon kentindeki eski müzeler ile karşılaştırmalı olarak da irdelenmiştir. Çalışma araştırılırken resmî kurumlara ait internet kaynakları, müze arşivi ve müze yetkilileri ile yapılan görüşmelerden yararlanılmıştır. Müze deneyimlenerek fotoğraf seçkisi oluşturulmuştur. Yeni Afyon Müzesinin Afyon kenti adına kamusalılığı, mimarisi, ulusal bir nitelik taşıması sorusu, geçmiş müze ve müzecilik faaliyetleri çerçevesinde ele alınması da bu çalışma içeriğini oluşturmaktadır. İnşası uzun yıllar süren yeni Afyon Müzesi kent tarihi hakkında bilgi vermekte olup kamusal olarak kullanımının değerlendirilmesi de gözlemlenerek ve deneyimlenerek devam edilecek bir süreci kapsamaktadır.

KAMUSAL ALAN KAVRAMI

Kamu kavramı ülkemizde devletle ilişkili bir kavramdır. Kamusal alan ise devlet eliyle yapılmış olan devlet idaresi altında olan mekanları kapsamaktadır. Kamusal sözcüğü ise meşrutiyet ile yönetilen devletlerde, devlet icraatlarının halka açık ve şeffaf olması olarak tanımlanabilir. Kamusal alan kavramı tarihte pek çok açıdan ele alınmıştır.

Felsefe tarihine baktığımızda kamusal alan kavramına Habermas'ın *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* kitabında çokça yer verilmiş ve tartışılmıştır. Habermas bakış açısında devlet kamusal alanın bir parçası değildir. Habermas bu kavramı toplumsal alan olarak belirtmiştir.

Her ne kadar devlet otoritesi için kamusal alanın yürütücüsü deniliyorsa da, devlet aslında kamusal alanın bir parçası değildir. Kuşkusuz devlet otoritesi genellikle 'kamu' otoritesi olarak ele alınır; ama bu kabul, kamusal alanın özelliğinden, yani devletin tüm yurttaşlarının selametiyle ilgilenmesi görevinden türetilmiştir (Habermas, 2004: s95).

Jurgen Habermas kamusal alan kavramını tarihsel ve toplumsal durumlarla birlikte ele almış ve kapitalizm bağlamında çözümlenmiştir. *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* kitabında tarihsel süreçte kamusal alan kavramını incelemiş ve feodalizmde temsili bir kamu, sonraki süreçte edebi bir kamu kavramı ve sonrasında politik kamu kavramının oluşum aşamalarını ortaya koymuştur. Son olarak refah devletlerinde ise kamusal alan kavramının çöküşünü ve artık özel alanın özerkliğini yitirdiğini kamusal alanın ise kamusalılığı yitirdiğini belirtir (Yükselbaba, 2008). Habermas'ın kamusal alan kavramının tanımlamasının iki farklı boyutu vardır. Bunlardan biri rasyonel söyleme dayandığını iddia ettiği niteliksel boyut, diğeri ise niceliksel boyuttur ki burada toplumsal katılım üzerinde durmaktadır (Çetinkaya, 2008). Habermas'ın kamusal alan tanımını şu şekilde açıklamak mümkündür (Habermas, 2014; Yükselbaba, 2008):

1. Kamu alanı devlet kurumlarının dışında yer alır.
2. Katılım herkes için açıktır.
3. Katılımda yer alan herkes eşit ve özgürdür.
4. Bu alana erişim garanti altına alınmış olmalıdır.
5. Konuşmalar alenidir.
6. Karşılıklı konuşma sırasında rollerin değişebileceği öngörülür.
7. Tartışmalar rasyonel bir mutabakata yöneliktir.
8. Genel yarara ilişkin olması dışında bir gündem kısıtlaması yoktur.

Bu bağlamda Habermas'ın katkısı demokrasinin evrimsel gelişimi içine kamusal alanı yerleştirmiş olması ve bunun da onu demokrasiyi ulus devleti ve kapitalizme bağlayan anlayış biçimlerinden farklı kılmasıdır (Yükselbaba, 2008). Günümüzde devletle ilgili kurumlar kamusal ifadeyle anılıyorsa bu

devletin halkın yararına yaptığı görevleri meşrulaştırması içindir (Özbek, 2004). Bu bağlamda da kamusal kavramı içindeki kamu ifadesinin kime ait olduğunun bilinmesi önemlidir. Kamusal alan tüm heterojenliği içinde barındıran bir alan olarak ifade edilebilir.

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi ile birlikte kamusal alan kavramı devlete ait bir kavram olarak nitelendirilip anlamı daralmıştır. Kurgulanan yeni devlet ile daha az farklılıklar barındıran daha homojen bir toplum ortaya çıkmıştır. Yeni bir toplum oluşturma çabası içinde eskiye ait olan her şey terkedilirken muhalif görüşlere karşın devlete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükun Kanunu (1925) ile devlet homojen bir karar alan mutlak bir güce dönüşmüştür (Çaha, 2006). Özel ve öznel olan tüm iradeler devletle bütünleşerek kamusal sınırlandırılmıştır. Gellner, ulus devletlerin ideolojik bakışını heterojen eski ortamların homojen yeni ortama dönüşmesi olarak yorumlamıştır (Gellner, 1992). Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde devletin pek çok alanda homojenleştirici tutumu kamusal alanı da siyasi erkin temsil mekanına dönüştürmüştür. Bununla birlikte devletin belirttiği tanımlar dışında kalan farklılıklar da özel alana indirgenerek kamusal alandan ayrı tutulur. Ancak bu bakışa ters düşünceyle şeffaf kamusal alanın var olabilmesi için devletin kamusal alanda etkisinin azalması ve daha farklı kişilerce bu alanın kullanılabilir olması sağlanmalıdır. Çaha’ya göre de şeffaf kamusal alanın var olması ancak tüm bireylerce hak ve özgürlüklerini temsil ettiği hakkaniyet esası ile mümkün olabilir (Çaha, 2005). Bu anlamda kamusal alanın var olması da çeşitlilik, özgürlük ve şeffaflık gibi faktörlerle doğrudan bağlantılı olmaktadır.

Kamusal alan kavramına fiziksel açıdan baktığımızda ise genel anlamda tüm bireyler tarafından erişilebilen ve kullanımı sağlanabilen fiziksel, kültürel ve sosyal açıdan farklı özellikleri barındıran alanlar olarak nitelendirilebilir (Weber, 2000; Carmona ve diğ, 2003). Kamusal alanlar tarihsel süreçte Antik Yunan Döneminde agoralar Roma döneminde ise forumlar olarak ön plana çıkmaktadır. Agora meydanları Yunan polis kentlerinde halkın bir araya geldiği, kamu binaları ile çevrili ve kentin merkezinde bulunan alanlardır. Roma kentlerinde forum meydanları kentin odak noktasında olup sokak ağının kesişim noktasında kentliler için bir buluşma alanı olarak nitelendirilen ve ticari, sosyal ve siyasi etkinlikleri barındıran alanlar olarak tariflenmiştir (Sitte, 1965; Samsroth, 1995). Ortaçağ kentlerinde kilise meydanları ve pazar yerleri bu işlevle kullanılırken Rönesans Dönemi’nde kamusal alanlar anıtsal boyutta meydanlar olarak gelişerek kamuya açık tören ve etkinliklerin yapıldığı alanlar olarak kullanılmıştır (Samsroth, 1995). Sanayi Devrimi ve modernleşme süreci kamusal alan kavramında da değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Zamanla artan nüfus ve teknolojik gelişmeler eşliğinde kamusal alan kavramı da ‘kentsel ortak mekanlar’ olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu alanlar kullanıcıların etkileşimde bulunabileceği ve ortak paylaşımların yapılabileceği alanlar haline gelmiştir (Çubuk, 1991). Bu bağlamda da tarihte farklı fonksiyonlar ile biçimlenen kamusal alan kavramının demokratik katılıma ve çok amaçlı kullanımlara olanak verdiğini söyleyebiliriz.

Kamusal ve kamusal alan tanımları sanat üzerinden ele alındığında halka ait bir sanat anlayışının kamusal sanatı var ettiği söylenebilir. Kamusal sanatın var olması da sanat eserlerinin kamuya açılacağı ortamları yani bir deyişle müzeleri etkilemektedir. 1793 yılında Fransa’da halkın kraliyet koleksiyonuna el koyması sonucu müzenin kamuya geçmesiyle halk kendine ait olduğunu iddia ettiği bir hazineyi devralmıştır (Artun, 2008). Bu dönemde halkın kendi kamusal alanını yaratma ve sanatı toplumla yakınlaştırma çabası sonucu olarak kamusal müzelerin ortaya çıktığı söylenebilir. Habermas da kamusal alan tanımını bu ortamdan beslenerek yapmıştır. Artun ise, müzeler ve sergi ortamlarının zamanla eleştiriyi içerdiğini ve sanatla ilgili kuramlara geliştirme olanağı tanıdığını söylemiş olup Habermas’ın belirttiği anlamda kamusal bir mekân halini aldığını savunmuştur (Artun, 2008). Bu durumla müzeler sanat aracılığıyla da kamusal birer mekân halini almıştır.

Müzelerin kamusal olduğunu savunan fazlaca eleştirmen bulunmaktadır. Bu eleştirel içinde kamusal olmasalardı herkesin kullanabildiği tuvalet mekanları da olmazdı gibi ifadeler de mevcuttur. Müzelerin kamuya ait olduğunu, kamunun belirttiği düşünceler ve gerçekleştirdiği eylemler de bu düşünceleri destekler niteliktedir. Fransa’da Kültür Bakanlığı’nın Louvre Müzesi koleksiyonunu Abu Dhabi’ye satmasıyla Fransa kamuoyunda gündeme gelmiş ve tepki çekmiştir. Sonrasında Kültür Bakanlığı

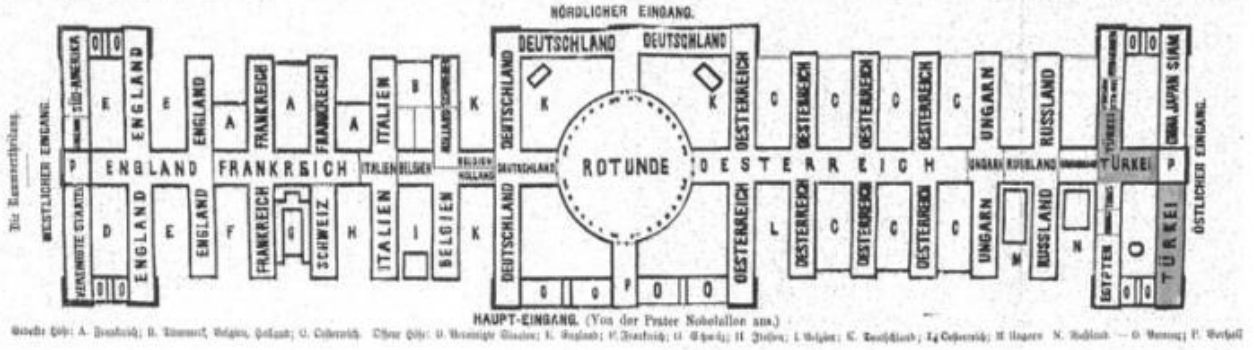
kamuya bir açıklama yapmak zorunda kalarak koleksiyonun satılmadığını yalnızca isim ve müzecilik konusundaki bilgilerinin paylaşılacağını iletmiştir. Yine Louvre üzerinden başka bir örnek vermek gerekirse; ünlü modacı Salvatore Ferragamo'nun defile amacıyla Louvre kiralaması üzerine halk tepki göstermiş ve müze yetkilileri açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Yetkililere ait açıklamada, defile için ayrılan alanın müze galerilerinden biri değil cam piramidin yanındaki bölüm olduğunu belirtir (Köksal, 2013). Bu da müze yapılarının her ne koşulda olursa olsun kamuya ait olduğunu yani kamusal olduğunu göstermektedir.

Ülkemizde tarihsel süreçte müzeler antik çağlarda üretilen ve çoğu toprak altında kalan sanat eserlerinin kazılar aracılığıyla bulunması ve bu eserlerin sergilenebilmesi amacıyla üretilerek veya mevcut yapıları işlevlendirerek kamuya açılmış mekanlardır. Bu bağlamda ilk olarak müzelerin yalnızca depo ve sergi olarak kullanılması fakat tarihsel süreçte günümüze yaklaştıkça müzelere eklenen fonksiyonların artmasıyla müzelerin daha kamusal alanlar olduğunu söylemek mümkündür. Süreçle birlikte batıda müzeciliğin kamusal anlamında yaşanan gelişmelerin etkileri ve ülkemizde müze mekanlarında kamusal anlamda kullanımının artması da bu kamusallaşma sürecini etkileyen faktörlerdendir. Ülkede değişen-dönüşen ortam sonucu müzelerin kullanımındaki ve işlevlerindeki değişimler; müzenin yalnızca bir bina-depo-sergi alanı olmaktan çıkarak kütüphane, çocuk mekanları, tiyatro birimleri, açık-kapalı-yarı açık mekanları barındırması ve bu durumların müze bina tasarımına yansması da kamusal müze mekanındaki fiziki izleri olduğunu söylemek mümkündür.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE MÜZECİLİK

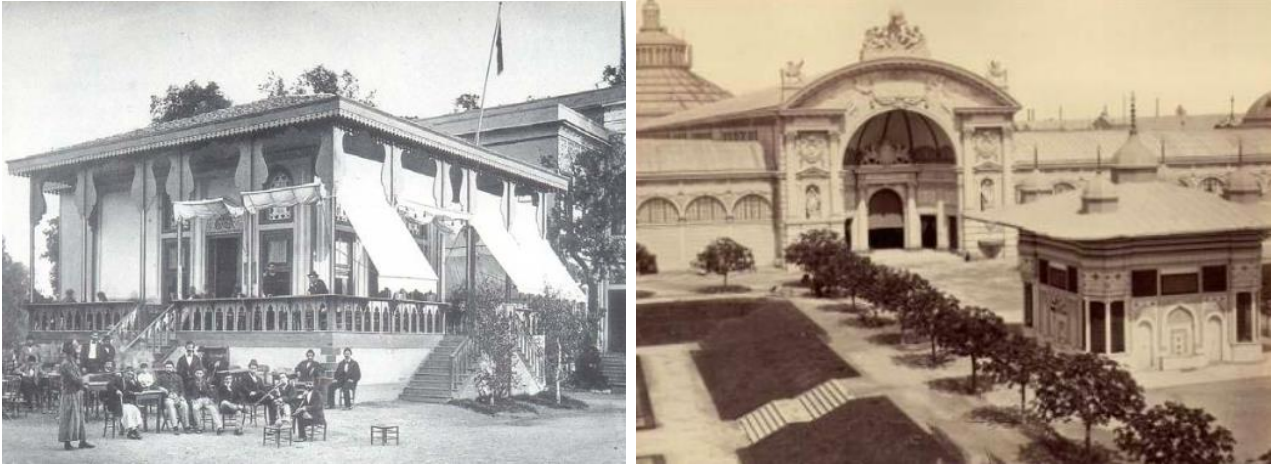
Türkiye'de müzecilik çalışmaları Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında başlamış olup günümüze dek varlığını sürdürmüştür. Şekil 3 ve Şekil 4'te verilen Türkiye'de müzeciliğin önemli tarihlerine ilave olarak bazı olaylar ve tarihleri de belirtmekte fayda bulunmaktadır. Nilay Özlü'nün 'From imperial palace to museum: The Topkapı Palace during the long Nineteenth Century' isimli doktora tezinde Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası sergilerine çokça yer verilmiştir (Özlü, 2018). 20. yüzyıl öncesi Osmanlı Devleti'nin düzenlediği uluslararası sergiler müzeciliğin altyapısına katkı sağlayabilecek nitelikte hamlelerdir. İlk uluslararası sergi 1863 yılında gerçekleşmiştir. İkinci sergi 1893 yılında planlanmış ancak ekonomik olarak büyük etkiye sahip 1894 depremi nedeniyle gerçekleştirilememiştir (Çelik, 1992, s. 139). 1863 yılında düzenlenen ilk sergi Sergi-i Umumi-i Osmani, serginin tanıtılması amacıyla basılan 'Empire Ottoman, Coup d'oeil sur L'Exposition Nationale à Constantinople' isimli kitap yer aldığı üzere ulusal sanayi sergisi olarak tanıtılmıştır (Aoki, 2002, s. 125). Aoki'nin belirttiği üzere sergi mekanı olarak At Meydanı seçilmiş ve burada inşa edilip 1865 yılında yıkılmıştır.

1893 yılında ülke zenginliğinin artırılması amacıyla planlanan Dersaadet Ziraat ve Sanayi Sergi-i Umumisi Şişli yakınlarında 142000 m²'lik bir alanda gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Ancak bu sergi deprem nedeniyle gerçekleştirilememiştir. Ülke sınırları içinde planlanan bu iki uluslararası sergi dışında müzecilik ve kamusal kavramlarına altlık oluşturabilecek nitelikte olup Osmanlı Devleti'nin katılım sağladığı Viyana Sergisi büyük önem taşımaktadır. 1873 yılında gerçekleşen bu sergi Türkiye'de müzecilik çalışmalarında Osman Hamdi Bey'in etkin olduğu yıllarla paralel olarak ilerlemektedir ki Osman Hamdi Bey Viyana Sergisi'nde Sergi Türk Genel Komiseri'dir. 1873 Viyana Dünya Sergisi'nde gönderilecek eserlerin hazırlığı ve sergi yapılarının inşası ile ilgilenmiş ve eserler Viyana'ya ulaştığında da orada bulunmuştur (Cezar, 1971, s. 142).

Şekil 1. Endüstri Sarayı'ndaki Osmanlı galerilerini gösterir plan şeması (Weltausstellungs-Zeitung, 19 Mart 1872).

Sergide Osmanlı Devleti doğu tarafında yer almaktadır (Şekil 1). Sergi içinde Osmanlı Devleti'ne ait kayıklar ve arabalar, İstanbul ve Boğazın üç boyutlu plastik temsili olan Boğaziçi kabartması, Kudüs'teki Kubbetü's Sahra'nın küçültülmüş modeli, Osmanlı topraklarına ait maden-mineral-tahıl-sarap vb. eserler, altın ve bakır kaplar, sedef kakmalı mobilyalar, süslü silahlar, kasnak işleri, yan galerideki duvarlarda yer alan halılar vb. Osmanlı kültürünü temsilen pek çok eser bulunmaktaydı (Göğüş, 2006, s. 163). Bunlarla birlikte Türk Çarşısı, Türk Kahvehanesi, Türk Evi, Sultanın Hazinesini temsili yapılar ve III. Ahmet Çeşmesinin kopyası da sergide inşa edilen yapılar arasındadır (Şekil 2).

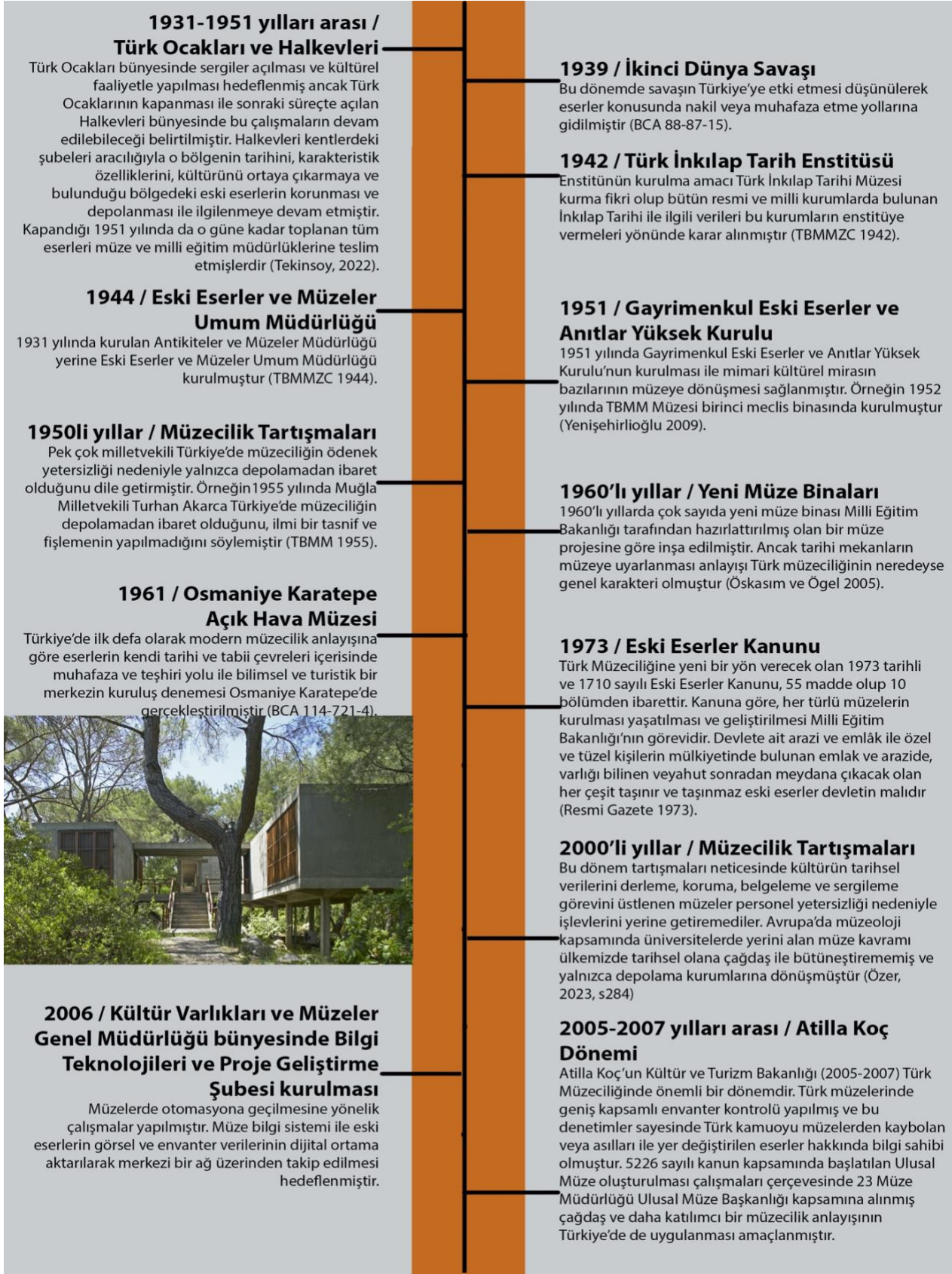
Şekil 2. Türk Kahvehanesi (Pamsel, 1898) ve III. Ahmet Çeşmesi replikası (Göğüş, 2006: s178).

Ancak serginin Osmanlı Devleti'nin hem maddi olarak kötü olduğu bir dönemde hem de iflasından iki yıl önce olması, tüm imkanlarla sergiye hazırlıkların yapılmasına rağmen eserlere yönelik yapılan olumsuz yorumlar ve durumlarla birlikte sergide Osmanlı Devleti'ne ait galerilerin beklentileri karşılamadığı görülmüştür (Weltausstellungs-Zeitung, 1873, 22 Mayıs).

Türkiye'deki müzecilik tarihine ait önemli tarihler ve olaylar Şekil 3 ve Şekil 4'te verilmiştir.

<p>1846 / İlk Müzecilik Sultan Abdülmecit Dönemi'nde Aya İrini Kilisesi'nde Mecma-ı Asar-ı Atika ve Mecma-ı Esliha-ı Atika adı altında eski silahların toplanarak sergilenmesi ile ilk Müze teşkilatlanması gerçekleşmiştir (Öz, 1948).</p> 	<p>1869 / İsim Değişikliği Bu müzeye Müzehane-i Hümayun adı verilmiştir.</p> <p>1872 / Müze Bina Taşınması Müze müdürü Alman asıllı Dr. Dethier zamanında müze Çinili Köşk'e taşınmış ve Asar-ı Atika Nizamnamesi yapılmıştır (Şapolyo, 1936). Bu nizamnameye göre bulunan eski eserin üçte biri devlete üçte biri bulan kişiye üçte biri de arazi sahibine aittir maddesi bulunmaktadır.</p> <p>1891 / İstanbul Arkeoloji Müzesi Kazı çalışmalarının artmasıyla müze binasına ihtiyaç duyulmuş ve Çinili Köşk'ün karşısına Arkeoloji Müzesi inşa edilmiştir.</p> 	
<p>1881 / Osman Hamdi Bey Bu yılda Dr. Dethier'in ölmesiyle ilk Türk Müzecisi Osman Hamdi Bey müze müdürlüğüne atanmıştır. Osman Hamdi Bey'in Nizamnamedeki maddeleri değiştirmesi ve eser tamamen devlete aittir maddesini getirmesi ile eski eserlerin yurtdışına çıkarılması tamamen yasaklanmıştır.</p> <p>1914 / Evkaf-ı İslamiye Müzesi Bu yılda Osman Hmdi bery'in ölmesiyle kardeşi müze müdürlüğüne atanmıştır. Yıldız Çini Fabrikası müzeye dönüştürülmüş ve Evkaf-ı İslamiye günümüz adıyla İslam Eserleri Müzesi açılmıştır (Oğan, 1947, s6-19).</p> <p>1921 / Hars Müdürlüğü TBMM'nin açılmasından sonraki süreçte Asar-ı Atika Müdürlüğü kurulmuş ve 1921 yılında bu müdürlük Hars Müdürlüğü adını alarak müzelerin gelişimi ve her türlü eserin derlenerek koruma altına alınması için çalışmıştır (Şahin, 2020).</p> <p>1924 / Yeni Yasalar 03.03.1924'te saltanatın taşınır ve taşınmaz malları millileştirilmiş, bazı taşınmazlar da müzeye dönüştürülmüştür (CSTD 1963b). Köşkler, saraylar ve kasırlar TBMM yönetimine geçmiştir. Atatürk'ün talimatları doğrultusunda Topkapı Sarayı meclise bağlanmayarak İstanbul Âsar-ı Atika Müzeleri Müdürlüğü devredilmiştir (TBMMD 1986).</p> <p>1925 / Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması ve Konya Asar-ı Atika Müzesinin Açılması 30.11.1925 tarihli Tekke ve Zaviyelerin kapatılması yasasının çıkarılması sonrasında bu yapılarıdaki müzelik eserler Etnoğrafya Müzesine aktarılmıştır (Önder, 1989). Yine bu dönemde Atatürk'ün talimatı ile Konya Mevlana Dergahı içindeki değerli eşyalar ile birlikte dönüştürülerek Asar-ı Atika Müzesi olarak açılmıştır.</p> <p>1933 / Anıtları Koruma Komisyonu 1931 yılında Başvekalet, Dahiliye Vekaleti, Evkaf Umum Müdürlüğü, Antikiteler ve Müzeler Müdürü ile Etnoğrafya Müzesi Müdüründen oluşan bir komisyonun çalışmaları sonucunda 1933 yılında Anıtları Koruma Komisyonu kurularak ilk kez büyük ölçekte eski eserleri koruma işi başlamıştır (Madran, 1996).</p>	<p>1921 / Anadolu Medeniyetleri Müzesi Hars müdürü Mübarek Galip Bey yeni Türkiye Cumhuriyet devletinin ilk müzesi Anadolu Medeniyetleri Müzesini Ankara kalesinin kuzeydoğu ucunda açmıştır (Cetin, 2007).</p> 	<p>1931 / Arkeolog Eğitimi Hamlesi Atatürk'ün 1931 yılında Konya Müzesini ziyaretinden sonra eserlerin harap durumunu görmesiyle birlikte korumanın artması adına müze müdürlükleri için arkeolog ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu durum için de Arkeoloji öğrenmeleri için Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir (Önder, 1989).</p> <p>1934 / Ayasofya ve Kariye Müzeleri 1929 yılında Ayasofya'yı ziyaret eden Atatürk yapının bakımsız olduğunu görmüş ve bunun üzerine Ayasofya'nın vakıflardan alınarak Millî Eğitime bağlı bir kurum olmasına karar verilmiştir. 1934 yılında ise Ayasofya müzeye dönüştürülmüştür. Ayasofya'ya bağlı olan Kariye Kilisesi de 1935 yılında müze olarak kullanılmasına karar verilmiştir (Kaya- Adıgüzel, 2007: 808)</p>

Şekil 3. Türkiye müzecilik tarihi kronolojisi. Literatürden elde edilen bulgular ışığıyla şemalaştırılmıştır.

Şekil 4. Türkiye müzecilik tarihi kronolojisinin devamı. Literatürden elde edilen bulgular ışığıyla şemalaştırılmıştır.

Şekil 3 ve Şekil 4'e ilave olarak 20. yüzyılda müzeciliğin kamusalılığı noktasında önemli olarak nitelendirilebilecek kararlar ve tarihleri de belirtmekte fayda bulunmaktadır. Örneğin 1921 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin inşa edildiği dönemde Hars müdürü Mübarek Galip Bey vilayetlere genelge göndererek kentlerdeki kültürel eserler için kültür envanteri oluşturulmasını talep etmiştir. Genelge içeriğinde kazı çalışmalarının Hars Müdürlüğü'nde olduğunu belirtmiş ve bununla birlikte eski eserlere ilgi duyanların faydalanabilmeleri adına müzelerde kütüphane oluşması yönünde karar almıştır (Şahin, 2020). Bu kararla birlikte müzelerin sergi ve depo dışında kullanımına başladığını ve kamusal kullanım yönünde ilk adımlarının atıldığını söylemek mümkündür.

Yine 1930'lu yıllarda müzecilik ve koruma anlayışının yalnızca idari bir üst mecrâ tarafından olmayacağı ve yerel idarecilere ve geniş halk kitlelerine ihtiyaç duyulduğu belirtilerek bu konuda da çalışmalar yapılmıştır. Türk Ocakları bünyesinde sergiler açılması ve kültürel faaliyetler yapılması hedeflenmiş ancak Türk Ocakları'nın kapanması ile sonraki süreçte açılan Halkevleri bünyesinde bu çalışmaların devam edilebileceği belirtilmiştir. Halkevleri kentlerdeki şubeleri aracılığıyla o bölgenin tarihini, karakteristik özelliklerini, kültürünü ortaya çıkarmaya ve bulunduğu bölgedeki eski eserlerin korunması ve depolanması ile ilgilenmeye devam etmiştir. Kapandığı 1951 yılında da o güne kadar toplanan tüm eserleri müze ve milli eğitim müdürlüklerine teslim etmişlerdir (Tekinsoy, 2022). 1931-1951 yıllarını kapsayan bu hamlelerde müzeciliğin kamusalılığı noktasında önemlidir. Çünkü müzecilik kapsamında ele alınan Türk Ocakları ve Halkevleri yalnızca üst idareyi bağlayan bir durum olmaktan çıkarak toplumun da katılımcı yolla kültürünü-tarihini ortaya çıkardığı ve bunda birincil rol oynadığı birer kurum haline gelmiştir.

2000ler sonrasında ise kent müzesi kavramının öneminin artmasının müzecilik anlamında kırılma noktalarından biri olduğunu söylemek mümkündür. ÇEKÜL Vakfı'nın önemli kavramlarından biri olan kent müzelerinin Tarihi Kentler Birliği kuruluşu ile önemi artmıştır. 2000 yılında Bursa'da kurulan Tarihi Kentler Birliği açılışı sırasında Bursa kenti için bir kent müzesi gerekliliği gündeme gelmiş ve bu durum ile belediye başkanı ve vali gibi yerel yönetimdekilerin kent müzeleri ile tanışma süreci başlamıştır. Devam eden süreçte 14 Eylül 2002 tarihinde Tarihi Kentler Birliği Edirne toplantısında 'Kent Müzeleri ve Arşivleri Kuruluş ve İşleyiş Yönergesi' kabul edilip paylaşılmış ve sonrasında ilk kent müzeleri yapılmaya başlanmıştır. Tarihi Kentler Birliği'nin 2011 yılındaki Samsun toplantısında ise 'Kentler Kimliğini Unutmamalı: Her Kente Kent Müzesi' sloganı benimsenmiş ve kent müzesi süreci ivme kazanmıştır (Kent Tarihi ve Müzeleri Arşivi, Çekül ve TKB, 2013). Bu kararlarla da pek çok kentte müze işlevi aracılığı ile halkın kamusalılığının desteklendiğini söylemek mümkündür.

Afyon Müzecilik Tarihi

Afyon kentinde müzecilik ilk olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih araştırmaları olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda öncelikle Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti, sonrasında ise Halkevi çalışmaları ile birlikte bir müze oluşturma düşüncesi var olmuş ve il tarihini yazıya aktarma girişimleri 1928 yılında başlamıştır. Süleyman Hilmi Gönçer ve Oğuz Günel'in öncülüğünde Afyon kentinde çeşitli yerlerden bulunan eserler İmaret Külliye bünyesinde bulunan ve o dönem kullanılmayan Taş Medrese yapısında depolanmaya başlamıştır (Şekil 5). Takip eden süreçte eserlerin sayıca artması ve daha kapsamlı bir müze oluşturma düşüncesiyle 1931 yılında Müze Memurluğu 1933 yılında Müze Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44058/afyonkarahisar-muze-mudurlugu.html>) (Erişim: 12.06.2024). Bu dönemde ülke genelinde müzecilik anlamında alınan kararlar Afyon kenti içinde önemlidir. Çünkü o yıllarda çevre illerde yalnızca Konya ve Bursa illerinde müze bulunmaktadır. Bundan dolayı dönemin Afyon Müzesi Müdürlüğü bölge müzesi konumundadır.

Şekil 5. Afyon Taş Medrese. <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/gedik-ahmet-pasa-medresesi-afyonkarahisar/#17.1/38.752895/30.54056> (Erişim: 04.06.2024)

Türkiye’de arkeolojik kazı çalışmalarının ilklerinden biri olan ve İngiliz arkeolog ve müze küratörü Winifred Lamb tarafından gerçekleştirilen Sandıklı Kusura höyük kazı buluntuları ile Afyon Müzesi 1935 yılında önem kazanmıştır. Yıllar içinde toplanan ve depolanan eserlerle birlikte 1964 yılında kente arkeolog Hasan Tahsin Uçankuş’un da gelmesi ile bilimsel bir müze çalışmaları başlamış olup 1971 yılında Afyon Arkeoloji Müzesi açılmıştır (Şekil 6). Açıldığı dönemde bölge müzesi niteliğinde iken zamanla çevre illerde de müze açılmasıyla il müzesi olarak devam etmiştir (<https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/399/503/arkeoloji-muzesi>) (Erişim: 14.05.2024).

Şekil 6. Afyon Arkeoloji Müzesi. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44058/afyonkarahisar-muze-mudurlugu.html> (Erişim: 12.06.2024)

Afyon kentinde müze amacıyla inşa edilen ilk bina Kurtuluş Caddesi sonunda olup tek katlı bir yapıdır. Bu yapı günümüzde hala varlığını korumakta olup müzeye ait tüm eserlerin taşınmasıyla birlikte kullanıma kapatılmıştır. Bina bünyesinde birbirine bağlı 9 sergi salonuna ilave olarak 5 büro odası, bir kitaplık, bir konferans salonu bulunmaktaydı. Bodrum katında ise 5 depo, bir fotoğraf atölyesi ve laboratuvar yer almaktaydı. İç mekandaki kapalı sergi salonlarında Afyon ve çevresindeki arkeolojik buluntular kronolojik bir sırayla sergilenmekteydi. Eski Tunç, Hitit, Frig, Lidya, Roma ve Bizans dönemlerine ait pişmiş toprak, mermer, kemik, cam, metal kap kacak, heykel ve sikke gibi araç ve gereçler bulunmaktaydı. Müze bahçesinde ise Roma ve Bizans dönemlerine ait mezar stelleri, lahitler, küpler, heykeller ile Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerine ait mezar taşları sergilenmekteydi (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44058/afyonkarahisar-muze-mudurlugu.html>) (Erişim: 12.06.2024).

1971 yılından 2023 yılına kadar aynı binada sergilenen eserler 2023 yılında yeni Afyon Müze binasına taşınmıştır (Şekil 7). Toki tarafında ihale yoluyla inşasına başlanan yeni müzenin normal şartlarda Şubat 2013 tarihinde bitmesi gerekirken 10 yıl gibi ciddi bir süre gecikmesiyle 2023 yılında açılışı yapılmıştır. Çevre yolu oteller bölgesinde konumlanan Yeni Afyon Müzesi'nde var olan güncel işlevler şu şekildedir: açık ve kapalı mekanda çözümlenen sergi alanları, idari birimler, giriş-danışma, kütüphane, ıslak hacimler, depolar, tiyatro salonu, çocuk etkinlik alanları, satış birimi, geçici sergi alanı, restorasyon-konservasyon laboratuvarı, otopark-peyzaj alanları ve güvenlik birimleridir. Bina geneli üç katlı olup ana sergi kısmı beş kattan oluşmaktadır.

Şekil 7. Yeni Afyon Müzesi (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/afyonkarahisarin-yeni-muzesi-acilis-icin-gun-sayiyor/2867673>) (Erişim: 12.06.2024)

Afyonda bugüne kadar bulunan müzelerin kentteki konumları Şekil 8'de verilmiştir. Kentin merkez konumunda bulunan ilk müzesi Taş Medrese ve çevre yolunda bulunan günümüz Afyon Müzesi kentin gelişim yönü hakkında bize bilgi de vermektedir.

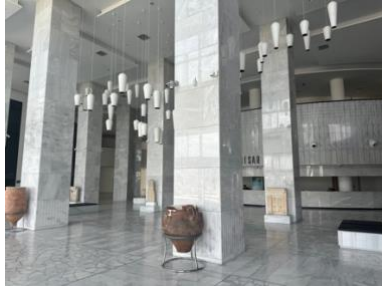

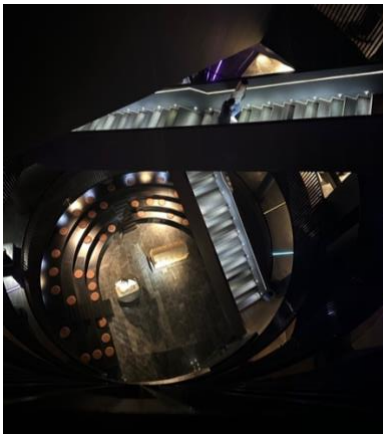
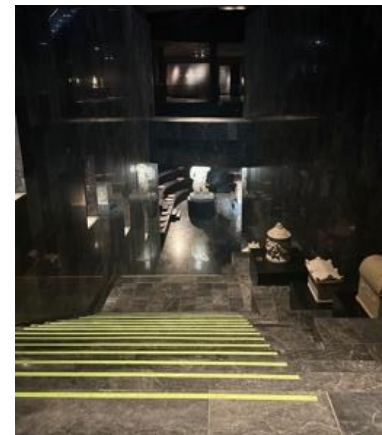

Şekil 8. Soldan sağa sırasıyla; Afyon Müzesi, Taş Medrese ve Arkeoloji Müzesi. (Google Maps)

YENİ AFYONKARAHİSAR MÜZESİ'NİN KAMUSALLIK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yeni Afyonkarahisar Müzesi 2023 yılı Nisan ayında açılmıştır. Kentin çevre yolunda bulunan müze binasına çevre yolundan direk bağlantı sağlanmakla birlikte ulaşım toplu taşıma araçlarıyla veya özel araçla sağlanmaktadır. Müze içerisinde eski müzeden taşınan eserlerin sergilendiği alanlar, kütüphane ve idari birimlere ilave olarak tiyatro salonu, peyzaj ve otopark alanları, satış birimleri ve henüz açılmayan dükkan birimleri, çocuk etkinlik alanları, geçici sergi alanları ve laboratuvar bulunmaktadır. Müzenin kapalı sergi alanı 5 katlı olup cepheden koni form olarak algılanan alandır. Bu alan yapı giriş kotunun bir alt kotundan başlayarak sırasıyla Arkeoloji 1, Arkeoloji 2, Etnografya 1, Etnografya 2 ve Millî Mücadele eserlerine ayrılmış olmak üzere 5 katlıdır. Bu katlar kronolojik olarak düzenlenmiş olup Kalkolitik, Tunç, Hitit, Frig, Lidya, Pers, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerine ait eserler bulunmaktadır. Müze bahçesi ise açık hava müzesi niteliğindedir ve Roma / Bizans dönemlerine ait mezar stelleri, lahitler, küpler, heykeller ile Osmanlı dönemine ait mezar taşları sergilenmektedir. Tablo 1'de müzeye ait görseller verilmiştir.

Tablo 1. Müzeye ait fotoğraflar (Kişisel arşiv, 02.04.2024)

Otoparktan yapıya yaklaşım	Müze girişi	Müze giriş ve danışma
		
Sergi alanlarına geçiş	Sergi alanları	
		
Sirkülasyon / galeri boşluğu	Bodrum kat sergi kısmına inen merdiven	
		

Müzeyle dair basında yayınlanan haberler mevcuttur. Bu haberler müze adına ulusal veya ulusötesi ölçekte planlananlar ve süreç hakkında bize bilgi vermektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- Müze yapımına başlanan süreçte 22.03.2012 tarihinde arkitera.com sitesinde yayınlanan 'İşte Yeni Afyon Müzesi' başlıklı haberde; müzenin 2013 Şubat ayında bitmesi hedeflenmiş, kompleksin mimari açıdan diğer müzelere referans olacağı belirtilmiş ve müze ve kültür merkezinin bir arada olduğundan bahsedilmiştir. Bununla birlikte müze projesinde; arkeoloji salonu, kent müzesi, etnografya salonu, süreli sergi salonu, açık teşhir alanları, müze laboratuvarı, müze eğitim alanları, görsel sunum/sinema/sahne sanatları gösterimine uygun sistemleri ve teknik altyapısı olan konferans salonu ve kongre merkezi olacağından bahsedilmiştir. Kavşak nokta olma durumu ve birçok sosyal hizmeti verebilecek bir yapı olmasından bahsedilirken kalabalık ziyaretçi grupları adına da müze mutfağının saatte onlarca kişiye hizmet edebilecek potansiyelde olacağı belirtilmiştir (<https://www.arkitera.com/haber/iste-yeni-afyon-muzesi/>) (Erişim: 12.06.2024). Ancak bu iddiaların pek çoğu şuan gerçekleştirilememiştir. İlk olarak müze inşası planlanan tarihten yaklaşık olarak 10 yıl sonra tamamlanmıştır. Müze kompleksinde; kongre ve tiyatro salonu, geçici sergi alanları, eğitim mekanları, mutfak ve yiyecek servis bölümü şuan aktif olarak kullanılmamaktadır. Belki ilerleyen süreçte müzeye gelen ziyaretçi sayısının ve bu mekanların da kullanımının artmasıyla bu bağlamda müzenin daha kamusal bir kompleks olacağı düşünülebilir.
- Müze açılışından 9 gün önce 09.04.2023 tarihinde Anadolu Ajansı internet sitesinde 'Afyonkarahisar'ın yeni müzesi açılış için gün sayıyor' başlıklı bir diğer haberde; müze içeriğinden ve yapımı tamamlanan müze binasına Kibele, Herakles, Zeus heykellerinin de bulunduğu eserlerin taşınmasının hassas bir şekilde bir ay süre içinde yapıldığından bahsedilmiştir. Bununla birlikte bina bünyesinde 49 bin parça eserin sergileneceğinden, görme engelliler için sesli betimlemeyle engelsiz müze oluşturulduğundan ve okul çağındaki öğrencilere yönelik eğitim aktivitelerinin planlandığından bahsedilmiştir (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/afyonkarahisar-in-yeni-muzesi-acilis-icin-gun-sayiyor/2867673#>) (Erişim:12.06.2024). Bu durumla da müze, içerik olarak engelli birey ve çocukları da kapsayıcı şekilde olduğunu belirtmekte ve daha çok kitleye ulaşabilmeyi hedeflemektedir.

Müze mimarisi ve sürece dair yayınlanan haberler bu şekildedir. Yeni Afyon Müzesi güncel durumu, kamusal bağlamında çevresel faktörler ve mimarisi olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir. Çevresel faktörlere baktığımızda konumu ve çevresi ile kurduğu ilişki biçimi ve bu bağlamda kent ile kurduğu fiziki ortam ön plana çıkmaktadır. Mimarisine baktığımızda ise müze binası bünyesinde barındırdığı işlevler, müze bina tasarımı ve bunun mekânsal kullanımı gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

İlk olarak yeni Afyon Müzesinin konumunu ve çevresini değerlendirdiğimizde;

- Binanın çevre yolunda olup kent merkezine uzak olması yaya ulaşımını çok fazla mümkün kılmamaktadır. Bununla birlikte toplu ulaşım araçları veya özel araç ile ulaşım mümkündür. Bu bağlamda da müze binasının kent merkezi ve yaya kamusallığından kopuk olduğunu söylenebilir. Örnek olarak ABD müzelerine baktığımızda bugüne dek değişen sosyal yapı içerisinde müzeyi elit kimlikten çıkararak halka indirgeme çabası görülmektedir. ABD müzelerindeki bu halkçı tavır aracılığıyla eğitim misyonu desteklenmiş ve 20.yüzyılın başında Arthur Parker müzelerin içeriklerine ekleyeceği kısa veya uzun zamanlı bazı programlar aracılığıyla yerel halkın kültür düzeyine katkı sağlayabileceğini vurgulamıştır (Shabbar, 2001, s. 68). Bu halkçı tavır üzerinden yeni Afyon Müzesi'ni değerlendirdiğimizde müze binasının konumu gereği halkla ilişki kurma ve toplumun kamusallığına katkı sağlayabilme üzerine tartışılabilir noktada olduğunu söylemek mümkündür.
- Bununla birlikte çevresindeki yapılarla kurduğu ilişki bakımından da kullanıcı kitlesini seçtiği ve halkın kamusallığını değil de belirli bir kitlenin kamusallığını kabul ettiği yönünde bir yorum yapmak da yabancı durmayacaktır. Çünkü çevresinde konumlanan ve kısmen yürüme mesafesinde olan oteller, motokros vb. etkinlik alanları, Afium eğlence merkezi gibi alanlardaki kullanıcı potansiyeline de açık olduğu söylenebilir.

Bu noktada kent merkezi ve yaya kamusalılığı adına çözüm önerileri üretilebilir. Örneğin Afyon kent merkezi ve bu bölge arasında planlanacak raylı bir toplu taşıma sistemi ile bu bölgeye ulaşım kolaylaştırılabilir. Kente gelen kullanıcı için kent merkezindeki tarihi ve kültürel miras rotası sonrasında kent çeperindeki otel-müze-eğlence alanını kapsayan modern nitelikteki bu alan arasında ulaşılabilirlik kolaylaştırılabilir. Yine benzer bir anlayışla saatlik veya günlük turlar düzenlenerek kent merkezi ve bu bölge arasındaki bağın güçlenmesine katkı sağlanabilir. Veya müzenin halkı kapsayacak düzeyde gerçekleştirebileceği etkinliklerin sayısının artırılması ile de kamusalığa katkı sağlanabilir.

Müzeyi mimari bağlamda ele alarak işlev ve tasarım açısından değerlendirdiğimizde;

- Müze binası önceki müzeye göre daha fazla hacme sahip olup daha fazla işlevi barındırmaktadır. Bu durum müze binasının farklı kişiler tarafından farklı zaman dilimlerinde kullanımını artırmaya yönelik bir durumdur. Yeni Afyon Müzesi binasında olup eski müze binasında bulunmayan ancak şu an kullanıma açık olmayan çocuk etkinlik mekânı tiyatro salonu, geçici sergi alanları, satış birimi vb. kamusal birimlerin yeni müze binasının kullanımını büyük ölçüde etkileyebileceğini söylemek mümkündür. Bu mekanların farklı kitlelere hitap edebilme durumu da müzenin farklı kişiler tarafında farklı zaman dilimlerinde kullanılabilmesi düşüncesini desteklemektedir.
- Müze binası bünyesindeki işlevlerin günümüz koşullarına adaptasyon konusunda da eski müzeye oranla daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü restorasyon-konservasyon laboratuvarı gibi ihtiyaç odaklı mekanların günümüzde müzelerdeki varlığı da müzelerin yeterliliğini artırmaya yönelik mekanlardandır. Afyon Müzesi'nin de bu anlamda en azından şimdilik yeterli olduğu söylenebilir.
- Müze peyzajının kurgulanmış bir peyzaj olduğunu söylemek mümkündür. Müze bahçesi müze sergi işlevine uygun biçimde kurgulanmış olup açık hava müzesi niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte özel araç veya otobüs için ayrılmış otopark alanı, yapı girişine yaklaşım ve buna göre düzenlenmiş sert zemin, tabela ve göstergeler, eser tanıtım yazıları vs. noktasında yeterli olduğu söylenebilir (Şekil 9).
- Müze giriş alanı tasarım ve ölçek açısından kamusal etkinliklere ev sahipliği yapabilecek niteliktedir (Şekil 9). Hatta Nisan ayında gerçekleşen Klasik Müzik Festivali'nin açılış konserinin bu alanda olması müzenin kamusallığını artırmaya yönelik etkinliklerden bir tanesidir.
- İç mekan sergi alanlarının girişin bir alt kotundan başlayarak yukarıya doğru kronolojik olarak sıralanması ve bu mekanlarda tabela ve göstergeler aracılığıyla bilgilendirmenin varlığı da müzenin tasarım açısından algılanabilir ve yeterli olduğunu göstermektedir.
- Henüz kullanıma açılmayan tiyatro salonu, satış birimleri ve şu an aktif olarak çok fazla kullanılmayan geçici sergi salonu, çocuk etkinlik alanı birimlerinin zamanla kullanımının artmasıyla müzenin kamusalılığı da artabilir. Çünkü Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin bünyesinde bulunan sanat bölümlerinin belirli aralıklarla merkez konumda bulunan Rıza Çerçel Kültür Merkezi'nde sergi düzenlemesi veya Afyon'da gerçekleşen tiyatro gösterilerinin Ted Koleji, Ram Salonu, AKÜ Kongre Merkezi gibi aynı yerlerde yapılması durumundan çıkarımla zamanla bu mekanların kullanımında artış olacağı ve bu durumun da müzenin kamusallığını etkileyeceği düşünülmektedir.

Şekil 9. Otoparktan yapıya yaklaşım, müze giriş hacmi, açık hava müzesi niteliğinde peyzaj (Kişisel arşiv, 02.04.2024)

Bu başlıklar çerçevesinde eski müze ve yeni Afyon Müzesi üzerine genel bir değerlendirme yaptığımızda yeni Afyon Müzesi'nin eski müzeye kıyasla mekânsal ve mimari anlamda daha kamusal olduğunu söylemek mümkündür. Gerek iç mekanda bulunan işlevlerin daha çok kullanıcıya daha farklı zaman dilimlerini kapsayacak düzeyde hitap etmesi gerek mimari tasarımında kullanılan detaylar ile daha kamusal olduğu söylenebilir. Bunun yanında konumunun eski kent merkezinden uzak olması yaya ve kent kamusalılığı adına negatif iken çevresinde bulunan otel-eğlence merkezi vb. işlevlere ait kullanıcılar için olumlu olarak nitelendirilebilecek durumdur. Çünkü otel kullanımının yoğun olduğu bayram, sömestr ve yaz tatil süreçlerinde ya da motokros ve gastronomi festivali etkinlik süreçlerinde müze bölgesine gelen kişi sayısı fazla olmakta bu durumla da müzeye gelebilecek kişi potansiyeli artmaktadır.

Bu bağlamda da müzeye ulaşım noktasında raylı sistem gibi çözümlerle halkın kullanımının artırılması, oteller-Afium-eğlence alanları gibi çevresinde konumlanan birimlerle arasında bulunan yürüyüş alanlarının tabela, zemin malzemesi, yaya yolu, üst örtü anlamında düzenlenmesi ile kullanıcı durumunun artırılmasına katkı sağlanabilir. Müze bünyesinde bulunan tiyatro salonu, çocuk etkinlik alanı vb. mekanların zamanla kullanımının artması ve yıl boyu aktif kullanım odaklı etkinliklere ev sahipliği yapabilmesi de kamusalılığı artıracak diğer etkenlerdendir. Örneğin, Ankara Cermodern'de belli aralıklarda düzenlenen workshopların, konserlerin, tiyatroların, söyleşilerin, film gösterimlerinin olması müzenin yıl boyu kullanımını sağlamakta olup pek çok kullanıcı için kamusal ortam sunmaktadır. Kullanıcı kapasitesi ve çeşitliliği de müze gibi kamu yapılarının kamusalılığına doğrudan etkileyen etkenlerdendir.

Ulusötesi ölçekte günümüz çağdaş müzelerine baktığımızda yalnızca eser depolama-sergileme kullanımıyla değil kamusal kullanıma farklı bakışlarla açık olduğunu görürüz. Örneğin Paris'te bir üniversite kampüsünde tasarlanan çağdaş bir müze yapısı olan 'Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine' yalnızca müze işleviyle değil büyük bir kütüphane, eğitim ve okuma alanları, ofisler ve arşiv merkezine ev sahipliği yapması ve ulaşım noktasında bir raylı sistemin çıkış noktasında yer almasıyla kamusal kullanımı desteklemektedir (<https://www.arkitera.com/haber/paristeki-bir-universite-kampusunde-tasarlanan-cagdas-muze-yapisi/>) (Erişim: 12.06.2024). Bir diğer ulusötesi örnek Finlandiya Gösta Serlachius Müzesi'nin genişletilmesi amacıyla müzeye eklenen sauna yapısı ile sanat geçici bir alandan izlenen bir

deneyimden çok daha ileriye götürülmüştür. Çağdaş müze bahçesinde konumlanan ve peyzaj kullanımının da olduğu projede hem Fin Hamamı kültürü müze işlevine dahil edilmiş hem müzenin birimlerinin kullanımı artırılmıştır. Bu da kamusallığın artırılmasına yönelik bir durumdur (<https://www.arkitera.com/haber/modern-sanat-muzesine-yeni-ek-art-sauna/>) (Erişim: 12.06.2024). Benzer örnekler üzerinden uluslararası ölçekte çağdaş müzelerin kamusalılığı nasıl ele aldığı konusu tartışılarak ülkemiz müzelerinde halkın katılımı ve kamusal kullanımın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar da mevcut veya inşa edilecek müze yapılarının ulusötesi ölçekte birer çağdaş ve kamusal müze olabilmesi adına önem arz etmektedir.

SONUÇ

Kamusal mekânı müzecilik olgusunun ülkemizdeki tarihsel süreciyle ele aldığımızda Türk Müzeciliğinin ilk yapılanmaya başladığı dönemden günümüze kadarki sürecinde uzman personel ve yeterli ödenek sıkıntıları gibi nedenlerden dolayı eserler hakkında bilgilerin topluma sunulmaması ve müzelerin birer eğitim mekânı olmamasıyla birlikte müzeler yalnızca eserleri muhafaza edebilme durumuna indirgenmiştir. Nitekim bu yüzyılda inşa edilen Afyon Müzesi'nde bile ödenek sıkıntısı veya teknik sorunların müze inşaatını 11 yıl geciktirmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. 1970'li yıllara kadar eserleri muhafaza ve depolama anlamında müzecilik çalışmaları yapılırken 70'li yıllardan sonra müzelerin maddi gelir kaynağı olması ve turizmle bağdaştırılarak daha çok kişi tarafından kullanımının sağlanması modern müzecilik anlamında önemli bir kırılma dönemidir. 1970'lerden sonra değişen yasalar ve kentlere bakış ile kültürel mirasa verilen önem artmış olup hem küçük ölçekte eserlerin muhafaza durumu hem de mimari eserlerin korunma durumu ile müzecilik faaliyetleri halkın katılımı ile gelişme göstermiş ve günümüzdeki halini almıştır. Özellikle 2000'lerden sonra ÇEKÜL ve Tarihi Kentler Birliği'nin çalışmaları ile her kentte bir kent müzesi mantığı ile hem müze sayısında artış yaşanmış hem de müzelere yüklenen işlevler ile müze mekanları daha kamusal binalar olmuştur.

Afyon kentinde 1933 yılında eserleri depolama ve envanterleme çalışmaları ile başlayan müzecilik tarihi, 1971 yılında özel bir müze binasının inşa edilmesi ve 2023 yılında yeni müze binasına taşınmasıyla devam etmiştir. Yeni Afyon Müzesi 1 yıldır kullanımda olup kamusal etkinliklere de ev sahipliği yapmıştır. Geçtiğimiz nisan ayında düzenlenen 23. Afyonkarahisar Klasik Müzik Festivali'nin açılış konserinin müze fuayesinde olması mekânın kamusal etkinliklere ev sahipliği yapabilme potansiyelinin olduğunu göstermiştir (Şekil 10). Bu ve benzeri etkinliklerin artırılması müzenin kamusallığını pozitif anlamda etkileyecek kararlardandır.

Şekil 10: 23. Afyonkarahisar Klasik Müzik Festivali (<https://www.afyonpostasi.com.tr/haberleri/klasik-muzik-festivali>) (Erişim: 12.06.2024)

Bugün bu Yeni Afyon Müzesi binasının özellikle mimari anlamda sergi işlevi dışında da çok fazla işlevi bünyesinde barındırması, bu farklı işlevler ile daha fazla kişiye daha farklı zaman dilimlerinde hitap edebilme potansiyeli, yapıya dair tasarım-malzeme detaylarının müze mekânlarının algılanabilir oluşunu kolaylaştırarak uluslararası ölçekte daha fazla ziyaretçiyi davet edebilmesi ve müzede

gerçekleşen veya gerçekleşebilecek potansiyelde olan etkinlikler sayesinde geçmiş iki müze yapısına kıyasla daha kamusal olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte yapının bulunduğu bağlamda çevreyle kurduğu ilişki anlamında ulaşım eksikleri olduğunu da belirtmekte fayda bulunmaktadır. Çünkü yeni müze binası, konumu gereği yaya kamusalılığından uzak olup kent merkezi ile ulaşım anlamında zayıftır. Çevre konumda bulunan işlevlerden gelebilecek kullanıcı potansiyeli sayesinde de kendi kullanıcılarını seçtiğini söylemek mümkündür.

Genel anlamda müzelerin kamusalılığı etkileyen diğer bir neden de hem müzeciliğin başladığı ilk yıllardan bugüne ülke genelinde alınan kararlar ve değişen bakış ile müze işlevine atfedilen önemin artması hem de mimarlık alanında gelişen ve değişen teknolojilerle birlikte müze bina tasarımlarında halkın katılımı noktasına önem verilmesidir. Ülke genelinde turizme verilen değerin ve kültürel miras kavramının öneminin artması ile de kentlerde müzelerin önem kazanması ve zamanla müze içeriğine eklenen işlevler ile kamusal kullanımının desteklenmesi de günümüz müzelerinin eski müzelere kıyasla kamusal olmasını sağlayan etkenler arasındadır. Müzelere sahip olduğu işlevler ile halkın katılımının dahil edilmesi ve örneğin Louvre Müzesi'nde olduğu gibi sanat eserlerine halkın el koyması sonucu müzenin kamuya geçmesi ile halkın kendi kamusallığını yaratarak sanatı toplumla yaklaştırma çabası sayesinde kamusal müzelerin ortaya çıkması da bu kamusallaşma sürecini etkileyen diğer faktörlerdir. Ülkemizdeki çağdaş müze örneklerini ulusötesi örneklerle değerlendirerek ele almak, kültürel miras ve turizm ile bağdaştırarak müzelerin içerik ve anlam adına gelişmesini desteklemek kamusal adına önem taşımaktadır. Bu da müzelerin yalnızca müze işlevi bazında depo ve sergi alanları olarak değil farklı kişiler tarafından farklı zaman dilimlerinde kullanımına olanak sağlayacak etkinlikler ile birlikte müze içeriğine eklenebilecek somut olmayan miraslarımıza ait mekanlarla da (Finlandiya Çağdaş Sanat Müzesi eki olan Fin saunası örneği gibi) mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aoki, M. (2002). *Léon Parvillée: Osmanlı modernleşmesinin eşiğinde bir Fransız sanatçı*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul.
- Artun, A. (2008). Müzecilikte Kamusallığın Kaynakları ve Özel Müzeler. 26. *Müzeler Haftası: Geçmişten geleceğe Türkiye'de müzecilik sempozyumu bildiriler kitabı* içinde, Ankara: Vekam, ss. 97-103.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.1/114-721-4.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi BCA, 30.18.1.2/88-87-15.
- Bennett, T. (1995). *The birth of the museum: History, theory, politics*. Londra: Routledge.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. ve Tiesdell, S., (2003). *Public places – urban spaces: The dimensions of urban design*. Oxford: Architectural Press Ltd.
- Cezar, M. (1971). *Sanatta Batı'ya açılış ve Osman Hamdi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Classen, C. (2007). Museum manners: The sensory life of the early museum. *Journal of Social History*, 40 (4), 895-914.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (1963b). Yetmişikinci Birleşim, D.1, C.11, T.2.
- Çaha, Ö. (2005). Mahrem kamusal alan, L. Sunar (Editör), *Sivil bir kamusal alan* içinde, s. 143-163. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çaha, Ö. (2006). İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü, A. Karadağ (Editör), *Kamusal alan ve Türkiye* içinde, s. 159-191. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Şirketi.
- Çelik, Z. (1992). Displaying the Orient: Architecture of Islam at nineteenth-century world's fairs. Berkeley: University of California Press.
- Çetin, Y. (2007). Mustafa Kemal Atatürk Döneminde (1920- 1938) müze ve eski eserler konusunda yapılan çalışmalar, *Sanat Dergisi*, 12, 117-121.
- Çetinkaya, Y. D. (2008). 1908 Devrimi'nde alan ve kitle siyasetinin dönüşümü, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 125-140.
- Çubuk, M. (1991). Kamu mekânları ve kentsel tasarım, *Kamu mekânları tasarımı ve kent mobilyaları sempozyumu 1989*, ss. 15-17, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- De Rojas, C. ve Camarero, C. (2008). Visitors' experience mood and satisfaction in a heritage context: evidence from an interpretation center. *Tourism Management*, 29 (3), 525-537.
- Die Presse, 25.4.1873; Wanderer, 25.4.1873; Neue Preussische Zeitung, 1.5.1873; Weltausstellungs-Zeitung, 26.4.1873 cited in Göğüş, 179.

- Falk, J. H. ve Dierking, L. D. (2000). *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. Nashville TN: American Association of State and Local History.
- Gellner, E. (1992). *Postmodernism, region and religion*, Londra: Routledge.
- Greenhill, E.H. (1992). *Museums and the shaping of knowledge*. Londra, New York: Routledge.
- Göğüş, C. (2006). 19. yy. Avusturya gazeteleri ışığında Osmanlı İmparatorluğu'nun 1873 Viyana Dünya Sergisine katılımı. yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Habermas, J. (2004). Giriş: Kamusal alanın sınırları, *Kamusal alan* içinde, M. Özbek (Editör), ss. 9-19. İstanbul: Hil Yayınları.
- Habermas J. (2014). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaya, Ş. ve Güzel, H. (2007). *Türkiye'de müzecilik 100 müze 1000 eser*, C.I-II, İstanbul: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kent tarihi ve müzeleri Arşivi (2013). Çekül ve Tarihi Kentler Birliği.
- Köksal, A. H. (2013) Özel müzede kamusal alanın dönüşümü, *Genç Sanat*, 215.
- Madran, E. (1996). Cumhuriyet'in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi - 1, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16(1-2), 59-97.
- Oğan, A. (1947). *Türk müzeciliğinin 100'üncü yıldönümü*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Önder, M. (1989). Atatürk ve müzeler, *ATAM*, 6 (16), 63-74.
- Önge, M. (2018). Kültür mirasını tanımlamak için Türkiye'de kullanılan ilk özgün terim: Âsâr-ı Atîka, *Avrasya Terim Dergisi*, 6(1), 8-14.
- Öz, T. (1948). *Ahmet Fethi Paşa ve müzeler*, s 1, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal alanın sınırları, *Kamusal alan* içinde, M. Özbek (Editör), s.19-91. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özer, İ. (2023). Cumhuriyet Dönemi Türk müzeciliği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3, 273-287.
- Özkasım H.ve Ögel, S. (2005). Türkiye'de müzeciliğin gelişimi, *İTÜ Dergisi*, 2(1), 96-102.
- Özlü, N. (2018). From imperial palace to museum: The Topkapı Palace during the long nineteenth century, yayımlanmamış doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Samsroth, K. (1995). *Grundlagen der Stadtraumgestaltung*. Viyana: Wien Stadtraum.
- Shabbar, N. (2001). Çocuklar için müze eğitimi, *Kent, toplum, müze: Deneyimler-katkılar, toplumsal tarih müzesi kuruluş sorunları sempozyumu*, Ed. B. Madran, ss. 68-69. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Sitte, C. (1965). *City planning according to artistic principles*, Londra: Phaidon Press.
- Şahin, M. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e müzecilik tarihi (1846-1938)*. İstanbul: Kitapyurdu Yayıncılık.
- Şapolyo, E. B. (1936). *Müzeler tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1942). Kırk ikinci inikat, D.VI, C.24, İ.3.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1944). Seksen altıncı inikat, D.7, C.12, İ.1.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1955). Otuz beşinci inikat, D.10, C.5, İ.1.
- TBMM Tutanak Dergisi (1986). 37'inci birleşim, D.17, C.33, İ.4.
- T.C. Resmî Gazete (1973). 14527 sayılı Resmî Gazete, 25 Nisan 1973.
- Tekinsoy, B. (2022). Halk eğitiminin taşra uygulamalarına bir örnek: Çorum Halkevi halk dersaneleri ve kurslar şubasının faaliyetleri, *ASOBİD*, 12, 49-65.
- Weber, M. (2000). Şehir / Modern kentin oluşumu, çev. M. Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınları.
- Yükselbaba, Ü. (2008). Kamusal alan modelleri ve bu modellerin bağlamları, *İÜHFİM C. LXVI*, 2, 227-272.

İnternet Kaynakları

- <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/gedik-ahmet-pasa-medresesi-afyonkarahisar/#17.1/38.752895/30.54056>
Erişim: 04.06.2024
- <https://www.afyon.bel.tr/icerikdetay/399/503/arkeoloji-muzesi> Erişim: 14.05.2024
- <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44058/afyonkarahisar-muze-mudurlugu.html> Erişim: 12.06.2024
- <https://www.arkitera.com/haber/iste-yeni-afyon-muzesi/> Erişim: 12.06.2024
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/afyonkarahisar-yeni-muzesi-acilis-icin-gun-sayiyor/2867673#>
Erişim:12.06.2024
- <https://www.afyonpostasi.com.tr/haberleri/klasik-muzik-festivali> Erişim: 12.06.2024
- <https://www.arkitera.com/haber/paristeki-bir-universite-kampusunde-tasarlanan-cagdas-muze-yapisi/> Erişim: 12.06.2024
- <https://www.arkitera.com/haber/modern-sanat-muzesine-yeni-ek-art-sauna/> Erişim: 12.06.2024